

ZLATÁ HOREČKA V BRAZÍLIÍ

Od samotného počátku objevení Brazílie si Portugalská koruna dělala naděje, že jednoho dne v ní objeví bohatá naleziště zlata.

Vzhledem k tomu, že od první poloviny 16. století Kastilie dovážela obrovské množství zlata a stříbra z pohoří And, na území dnešní Bolívie, bylo Portugalsku jasné, že se v kolonii nacházejí bohatá naleziště a že jediná možnost, jak je objevit, je dostat se do vnitrozemí. Tehdejší kartografie věřila, že americký kontinent je úzký a portugalští kolonizátoři se domnívali, že jsou v podstatě sousedé peruánských And.

V polovině roku 1697 guvernérovi kolonie, který měl své sídlo v Salvadoru, došla zpráva o nalezení „černého zlata“ v oblasti dnešního státu Minas Gerais

- věřilo se, že osadníci z tehdejší vesnice São Paula, kteří byli proslulí tím že se vydávali hluboko do vnitrozemí, o nalezištích již dlouho věděli – jejich původním motivem výprav do vnitrozemí byl hon na indiány
- tito osadníci byli zvyklí cestovat měsíce, někdy i roky, vždy pěšky a bosí, pronikali dlouhou dobu do různých míst Minas Gerais

São Paulo bylo osadou, která byla strategicky izolována od královské vlády jižní části kolonie se sídlem v Riu de Janeiru, díky táhnoucím se štítům pobřežních hor; São Paulo bylo obklopeno hustou říční sítí, která umožňovala osadníkům plavit se až na jih, k řece Paraná

- osada se zformovala kolem jezuitské školy, se zahradou a malým kostelem – tehdejší představený jezuitského řádu, Manuel de Nobrega, si kladl za cíl založit zde ideální křesťanské společenství, které by bylo tvořeno indiány, kteří by přijali křesťanství a Evropany, kteří by se zbavili svých evropských neřestí – to se mu nepodařilo ani s jednými, ani s druhými. Škola je dodnes přístupná v centru São Paula

São Paulo využívalo své strategické pozice pro vstup do vnitrozemí (sertão).

Expedice do vnitrozemí se od 18. století nazývaly bandeiras – vojensky organizované výpravy, které se vydávaly za indiány nebo za nalezištěm vzácných kovů – bandeirantes, účastníci expedic, udržovali své objevy v tajnosti a daleko od očí koloniální správy – jednak

kvůli vysokým daním z takových objevů, jinak kvůli postihům za zotročování indiánů, které bylo v té době již zakázané.

V 90. letech 17. století byla zaregistrována první naleziště zlata a začalo vyjednávání mezi osadníky a portugalskou korunou

- samotný král Pedro II. autorizoval podepsání smlouvy, která osadníkům ze São Paula zaručovala, že objevitel zlata si může celý nález ponechat a rovněž jim povolala využívání indiánů k nucené práci – jen díky této smlouvě osadníci začali informovat koloniální vládu o svých objevech.

V centru státu Minas Gerais se zlato nacházelo v obrovském množství v korytech řek a potoků, v údolích i na vyvýšených planinách – naleziště bylo tak rozsáhlé, že se oblasti začalo říkat Minas Gerais, Rozsáhlá naleziště

- nejvíce ceněné bylo černé zlato – černé díky chemické reakci s palladiem, která byla znakem vysoké koncentrace drahého kovu.

V roce 1711 byly založeny první osady – Vila Rica de Ouro Preto, Mariana a Sabará.

Osadníkům ovšem brzy došlo, že byli oklamáni, že portugalská koruna nebude plnit, co slíbila, a že nenechá objevená naleziště v rukou těch, kteří je našli. Mezi lety 1707-1709 nespokojenost přerostla v otevřený konflikt. Po dvou letech zasáhla portugalská koruna, odpustila povstalcům, ale na místa veřejné správy dosadila své lidi a osadníky ze São Paula vytlačila z oblasti - ti ale do konce 20. let 18. století objevili ve vnitrozemí ještě dvě další naleziště – v dnešních státech Mato Grosso a Goiás.

STRATEGIE DOBÝVÁNÍ VNITROZEMÍ

K tomu, aby mohlo být vnitrozemí systematictěji kolonizováno, byla nutná strategie. K jejímu zformování přispěl Fernão Dias Pais Leme. V roce 1674 se vydal se svými dvěma syny, švagrem Manuelem Borba Gato, se 4 regimenty složenými ze stovky indiánů a 40 bílých mužů a s dobrozdáním guvernéra Brazílie, hledat mýtické pohoří Sabarabuçu, o němž indiáni vyprávěli, že jsou jeho svahy pokryté zlatem, stříbrem a drahým kamením. Ještě před vstupem

do samotné oblasti budoucího státu Minas Gerais, Fernão nařídil vybudovat dva stálé tábory, s osadníky a vojenskou posádkou, které se měly rozrůstat a věnovat pěstování kukuřice, batát, fazolí, manioku, dýní, etc. aby expedici zajistily základnu pro doplnění zásob a tím i její přežití.

Mezi lety 1675 a 1681 se Fernão Diasovy a jeho výpravě podařilo přejít Minas Gerais a dostat se na samý jeho sever. Došel až k jezeru Vapabuçu, jehož břehy se zdály být posety zelenými smaragdy. Šlo ale o omyl a zelené kameny nebyly zdaleka tak vzácné jako smaragdy. Při návratu do tábora velitel výpravy zemřel na malárii.

Přestože by tato expedice mohla být považována za neúspěšnou, strategie zakládání vojenských táborů/osad měla zásadní vliv na kolonizaci Minas Gerais – jen ty zaručovaly relativní bezpečí uprostřed izolovaného území uprostřed nehostinné přírody plné šelem a nepřátelských indiánů. Pro portugalskou korunu byla kolonizace stejně důležitá, ne-li více než samotné zlato. Fernão Dias tak touto expedicí otevřel cestu do vnitrozemí

- cesta, kterou objevil a po které se vydávali další osadníci, se nazývala Starou cestou (Caminho Velho) a po dlouhou dobu byla hlavním přístupem do vnitrozemí

Tato přístupová cesta byla náročná hlavně kvůli horám, které bylo nutno překonat – v období dešťů se situace ještě komplikovala – v horách navíc na cestovatele útočila mračna hmyzu, často jedovatého.

ZLATÁ HOREČKA

Zpráva o nalezení zlata se rychle dostala i do Ria de Janeiro a Salvadoru a celá země byla zachváćena zlatou horečkou. Navzdory náročné cestě se nekontrolovatelná masa lidí hrnula do vnitrozemí – hledači zlata byli různí: ti, kteří chtěli vybřednout z bídy, ti, kteří chtěli zbohatnout, ti, kteří utíkali před spravedlností z politických či náboženských důvodů, jako například židé, cikáni a kacíři všeho druhu; byli mezi nimi i Portugalci, kteří nechali doma za oceánem své ženy a děti i osadníci z Ria a Salvadoru, kteří prodali veškerý svůj majetek a vsadili na jednu kartu.

Kdo překonal obtíže strastiplné pouti a dostal se do oblasti nalezišť, dosáhl toho, co chtěl. Zlato bylo všude a lehce dosažitelné. Objevil se ale jiný problém, protože lidé často zapomínali, že zlata se člověk nenají

- mezi lety 1697-1698, 1700-1701 a v roce 1713 došlo k hladomoru v oblastech, kde se nepěstoval dostatek manioku, fazolí, dýní a kukuřice – lidé umírali hladu s hrstmi plnými zlata a kvůli přežití se jedlo cokoliv: psy, kočky, myši, kořínky, hmyz, hadi, ještěrky...

Do Minas Gerais vedla i další cesta, která směřovala ze severu, z Bahie a Pernambucu (Caminho Geral do Sertão) a po ní přicházeli další a další zlatokopové.

Samotná oblast Minas i všechny přístupové cesty byly nebezpečné mimo jiné proto, že se sem uchýlovalo mnoho zločinců, kteří utíkali před spravedlností

- vnitrozemí Minas bylo oblastí, kterou nebylo možné kontrolovat a cesta ze severu, Caminho Geral, se stala nejdůležitější cestou překupníků zlata; ti později objevovali nové cesty ať již zdolávané pěšky či na kánoích, které se úzkostlivě vyhýbaly stanicím s královskými výběrčími daní. Překupníci se ubírali týdny divočinou, než se dostali do Pernambucu nebo ještě více na sever, kde svým zlatem plnili lodě směřující do Evropy.

Portugalská koruna si byla vědoma toho, že velká část zlata uniká její kontrole a rozhodla se jednat. Cesta Caminho Geral byla uzavřena pro převoz zboží a pohyb lidí – mohl po ní přecházet jen dobytek, který měl zásobovat doly

- ani to však nepomohlo – překupníci se vydávali za obchodníky s dobytkem a například kněží zneužívali toho, že nebyvali podrobeni osobní prohlídce a sami se stávali překupníky – bylo to tak časté, že v roce 1709 král zakázal přítomnost náboženských řádů v Minas.

Prvním městem, které bylo v oblasti založeno bylo Sabará – tady bylo možné koupit dobytek, prasata, maso sušené na slunci, sůl, cukr, sušené ryby. Vše bylo ale neúměrně předražené, zboží bylo desetkrát, i padesátkrát dražší než v São Paulo. I díky tomu byl hladomor tak ničivý – ten poslední z roku 1713 vyhladil celé osady.

Situace se zlepšila až poté, kdy byla otevřena nová cesta do Minas, Caminho Novo, navržená gubernérem jižní části Brazílie – jeho cílem bylo vytvořit síť přístupů do vnitrozemí, která by sloužila k zásobování zbožím a zároveň by spojovala dvě hlavní zásobovací centra – Rio de Janeiro a São Paulo.

Nová cesta byla třetí oficiální přístupovou cestou do Minas a zároveň tou nejkratší – měl-li cestovatel štěstí, po dvaceti dnech se dostal z Vila Rica de Ouro Preto, administrativního centra oblasti. Ze São Paula byla cesta složitější díky horám.

V době největšího rozmachu těžby zlata bylo v Minas založeno několik farem, které se měly starat o přísun zboží a potravin – byly obrovské, s rozsáhlými prostory pro vykládání a nakládání zboží - ta největší z nich byla schopna pojmout až 2 000 lidí. Kolem nich se vytvářely malé osady, které se věnovaly především pěstování plodin k přímé konzumaci.

Zlatá léta trvala až do roku 1750. V té době už bylo město Vila Rica de Ouro Preto, díky nové cestě, zásobeno zbožím všeho druhu: cukr, cachaça (pálenka z cukrové třtiny), dobytek, střelný prach, tabák, olivový olej, rýže, sůl, marmelády, vína.

Nová cesta se však stala terčem častých útoků a přepadávání a to především ze strany uprchlých otroků, quilombolas – stali se velkou hrozbou celé oblasti a přepadávali nejen obchodníky a pocestné, ale také farmy a osady. V Minas byla koncentrace komunit uprchlých otroků zdaleka největší v celé zemi. Existovala zde navíc intenzivní síť kontaktů mezi osvobozenými otroky, především ženami trhovkyněmi. Ve svých chatrčích poskytovaly útočiště uprchlým otrokům, které potom kontaktovaly s komunitami.

Existovaly ale i loupeživé skupiny svobodných lidí, ať již bílých či mulatů.

TĚŽBA ZLATA

Oblast Minas Gerais byla kolonizována velice rychle

- těžba zlata začala v 90. letech 17. století, její největší rozkvět byl mezi lety 1730 a 1740 a po roce 1750 začala upadat.

Nejprve se zlato rýžovalo v řekách a když došlo, zlatokopové začaly odvádět jejich toky, aby silný proud vody odkryl další vrstvy zlata ukrytého v zemi – na to vše byla potřeba práce otroků.

Zlato se těžilo i v horách, kde bylo nutné kopat tunely ve skále a až patnáctimetrové studny – to byla opět práce pro otroky.

V roce 1700 Portugalsko zavedlo tzv quinto, „pětinu“ – daň z nalezeného zlata

- sami zlatokopové měli nosit narýžované a vytěžené zlato do tzv. Casas de Fundição, (tavíren), kde bylo přetaveno ve zlaté cihly a pětina připadla portugalské koruně.

Není divu, že daňové úniky byly běžnou praxí. Koruna se ovšem nevzdávala. Zřídila státní institut pro těžbu zlata, jmenovala výběrčí pětinnové daně, na cestách v oblasti Minas vytvořila registrační centra a zvětšila počet tavíren, Casas de Fundição. Zároveň změnila systém vybírání daní – byly vybírány od každého zlatokopa a každoročně od městských center v dané lokalitě.

Začala být vybírána daň od všech obyvatel a z veškeré hospodářské činnosti – z obchodů, řemeslné práce, z poskytování ubytování; byl dokonce zaveden poplatek i za každého otroka. V roce 1751 Portugalsko ustavilo fixní cenu poplatku ze zlata – každá tavírna musela odevzdat cca 1 500 kg za rok a nestalo-li se tak, obyvatelé z dané oblasti byli nuceni se složit na nedoplatek.

Stejně rychle jak zlato přicházelo do Portugalska z něj zase odcházelo – především do Anglie, kde bylo směňováno za zboží pocházející z manufaktur, které se v Portugalsku těšilo velké oblibě a stalo se nezbytností. Např. v roce 1741 bylo do Portugalska přivezeno 11,5 tun zlata z Brazílie.

Těžba zlata dosáhla vrcholu mezi lety 1737 a 1746. Od padesátých let jeho nálezy začaly být čím dál méně časté. V polovině 60 let se začala ohlašovat krize.

Navzdory tomu, že těžba zlata i nadále upadala, oblast byla definitivně kolonizována – měla svou síť měst a vlastní charakteristiku.

VILA RICA DO OURO PRETO

V době zlaté horečky žilo v tomto městě 80 000 obyvatel. V celé kapitánii Minas Gerais kolem 320 000 obyvatel, nepočítaje domorodce.

Zatímco sousední osada Mariana byla hlavou biskupství, Vila Rica byla administrativním sídlem kapitánie. V roce 1780 v ní byl postaven guvernerův palác, který připomínal vojenskou pevnost. Díky stálému přísunu zlata byla ve městě vystavena řada bohatě zdobených kostelů, fontán a mostů.

V 18. století zde žili tři významní básníci: Cláudio Manuel da Costa, Tomás Antonio Gonzaga a Alvarenga Peixoto

Cláudio Manuel da Costa se narodil v Marianě, vystudoval práva v Coimbře a stal se státním zástupcem portugalské koruny v kapitánii a později státním sekretářem. Byl členem vysoké společnosti, která se skládala ze vzdělaných majitelů farem, vysokých státních úředníků, církevních hodnostářů a vojenských důstojníků.

Tato skupina se postarala o zprostředkování velice širokých znalostí týkající se oblasti Minas – vytvářeli mapy, psali odborné studie o těžebních možnostech kraje, popisovali jeho přírodní bohatství a různorodost jeho hospodářství.

Toto vědomí pak zásadním způsobem přispělo k zformování Conjuração Mineira, spiknutí v Minas, které byl nejvýznamnějším antikoloniálním hnutím v portugalské Americe a prvním, který měl vypracovaný republikánský program.

Kromě toho někteří členové této skupiny stáli u zrodu poezie, která vyzvedla brazilskou literaturu na novou úroveň

- místní básníci se řadili k arkadické, bukolické poezii, která se pěstovala v celé západní Evropě 18. století – ideál galantní lásky, krajina s pastýři a pastýřkami, epizody z pastýřského života ve verších. Brazilští básníci se dokázali vyrovnat básníkům evropským a zároveň do svých básní vtělit místní prvky – svou přírodu, své ambice a své zvyky

- dokázali rovněž vyjádřit protiklad a latentní konflikt, který se začal vytvářet mezi portugalskou kolonizátorskou politikou a životem v Minas; mezi zájmy portugalského království a těch, kteří se v kolonii narodili; mezi svými vlastními intelektuálními ambicemi a frustrací pramenící z cenzury nastolené portugalskou korunou.

Populace Minas byla velmi různorodá a intenzivní městský život všechny společenské vrstvy propojoval – otroci, chudí prodavači, trhovkyně, horníci, vzdělanci. Vila Rica byla propletena ulicemi se spoustou kostelů, nákladnými domy a divadlem, které bylo schopno pojmut až tři sta diváků.

V oblasti bylo velice běžné osvobození otroků, kteří byli často schopní sami sebe vykoupit – brzy mělo Minas největší počet osvobozených otroků v celé kolonii. Jak jim, tak chudým svobodným míšencům, byla dána možnost k určitému společenskému vzestupu především díky obchodním aktivitám a vlastnictví malých zemědělských pozemků; bylo jim také umožněno stát se knězi, státními úředníky nebo získat místo v armádě. Stávali se rovněž stavebníky, řezbáři, malíři, sochaři a hudebníky

- tím se Minas Gerais dramaticky odlišovalo od ostatních částí portugalské kolonie.

Na druhé straně, samotné město Vila Rica bylo velice společensky rozvrstvené

Uměleckým stylem této doby bylo Baroko, které do Brazílie přišlo se zpožděním – vyjadřovalo její náboženské, politické a ekonomické cíle. Přestože se baroko poprvé objevilo v Salvadoru, bylo to právě v Minas kde doznalo největšího rozkvětu – stavba a nákladné dekorace kostelů, náboženská procesí v ulicích...

Nejvýznamnějším sochařem této doby byl Aleijadinho, vlastním jménem Antonio Francisco Lisboa – jméno Aleijadinho (Mrzáček) mu bylo dáno díky degenerativní nemoci, která mu deformovala tělo. Byl tmavým míšencem, synem Portugalce s černou otrokyní – byl sochařem, řezbářem i architektem, který dokázal z kamene i dřeva vytesat náboženskou spiritualitu o lidské emoce. Nejslavnější je jeho výzdoba v kostele São Francisco de Assis ve Vile Rice.